

Πραγματολογική Ισοδυναμία στον Υποτιτλισμό: Αντιμετώπιση ιδιοπολιτισμικών Εννοιών

Γουλέτη Αικατερίνη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Abstract:

Translators are permanently faced with the problem of how to treat the cultural aspects present in a source text (ST) and of finding the most appropriate technique of successfully conveying these aspects in the target language (TL). In the era of globalization, there are new expectations to be met in the translation process. This paper examines these new standards in the field of subtitling and their influence on the techniques followed. The subtitler must be an expert on intercultural communication since bilingualism alone doesn't guarantee a successful outcome. Both feature films and TV series incorporate and depict a wide spectrum of the nation's cultural status quo. The cultural implications take several forms ranging from lexical content and syntax to ideologies and ways of life in a given culture.

However, the process of finding linguistic and cultural equivalents is differentiated according to the degree of the text's closeness to the source culture. Because of the globalization of culture, lexical items and cultural practices that used to be culture-bound are nowadays shared by many western societies, thus, rendering the 'foreignization' strategy more feasible.

Key words: culturally-bound words, foreignization, domestication, pragmatic equivalence, globalization.

1. Εισαγωγή

Παρούσα, περισσότερο από ποτέ, στη σύγχρονη εποχή η μετάφραση δε θα μπορούσε να μην γίνει κοινωνός των ρηζικέλευθων αλλαγών που λαμβάνουν χώρα στο παγκόσμιο πολιτισμικό γίγνεσθαι. Η τρέχουσα τάση για παγκοσμιοποίηση της γνώσης και της κουλτούρας αγγίζει και επηρεάζει εμφανώς τη μεταφραστική διαδικασία. Ο νέος ρόλος του μεταφραστή είναι αυτός του ειδικού στην διαπολιτισμική επικοινωνία σε έναν διεθνοποιημένο κόσμο.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι η ανάλυση αυτού του φαινομένου και των επιπτώσεων του σε μία ιδιαίτερη και ακαδημαϊκά παραμελημένη (μέχρι πρότινος) μεταφραστική πρακτική, αυτή του υποτιτλισμού. Καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων παίζει η πραγματολογική εξέταση των κειμένων και η θεώρησή τους μέσα από το πρίσμα της πολιτισμικής τους πραγματικότητας.

Οι κινηματογραφικές ταινίες και τα τηλεοπτικά προγράμματα αποτελούν ορισμένες από τις πλέον ενδεικτικές εκφάνσεις της κουλτούρας μιας χώρας. Η διαδικασία εύρεσης γλωσσικών και πολιτισμικών ισοδυνάμων ανάμεσα στα "κείμενα" αφετηρίας και αφίξεως έχει διαφοροποιηθεί αρκετά, καθώς οι δέκτες στους οποίους απευθύνονται έχουν ολοένα και περισσότερες κοινές πολιτισμικές αναφορές. Η κοινωνία της πληροφορίας παρέχει άμεσα και ταχύτατα την πρόσβαση στη γνώση για όλους και όλο αυτό το πλέγμα της λαϊκής κουλτούρας γίνεται κοινός τόπος, ενιαίο πολιτισμικό υπόβαθρο και κοινός κώδικας επικοινωνίας.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, λοιπόν, της θεώρησης του κόσμου ως "παγκόσμιο χωριό" ή "παγκόσμια γειτονιά" συζητείται ο όρος της διεθνοποίησης (foreignization) στον υποτιτλισμό και οι τεχνικές με τις οποίες αυτή επιτυγχάνεται στην πράξη.

2. Πραγματολογική Ισοδυναμία

Η φύση του κλάδου της πραγματολογίας θεωρείται άρρηκτα συνδεδεμένη με τη μεταφραστική διαδικασία. Το κείμενο δεν αντιμετωπίζεται ως ένα στατικό δείγμα

λόγου αποτελούμενο από μεμονωμένες λέξεις. Η πραγματολογική οπτική εξετάζει τη γλώσσα στη χρήση, καταγράφει πως τα εκφωνήματα χρησιμοποιούνται σε συνθήκες επικοινωνίας και πως αυτά ερμηνεύονται ιδομένα μέσα στο εκάστοτε συγκείμενο. Η γλώσσα πέρα από επικοινωνιακό μέσο συνιστά στην οργάνωση του πολιτισμού και παράγει μια ιδιαίτερη ταξινόμηση της πραγματικότητας. Όπως επισημαίνει ο Toury¹ αυτό που συνιστά θέμα μελέτης στις μεταφραστικές σπουδές είναι περισσότερο τα γεγονότα της αληθινής ζωής (παρατηρήσιμα και αναδομίσιμα) παρά τα θέματα που απορρέουν από προειλημένες υποθέσεις και θεωρητικά μοντέλα.

Στον υποτιτλισμό η γλωσσική πράξη βρίσκεται πάντα στο προσκήνιο καθώς οι προθέσεις και οι εντυπώσεις είναι σημαντικότερες από τα μεμονωμένα λεξήματα. Η μελέτη των σκοπών για τους οποίους χρησιμοποιούνται οι προτάσεις αποτελεί βασικό μέλημα του υποτιτλιστή, ο οποίος προσπαθεί να επιτελέσει εκ νέου εκφωνητικές και λεκτικές πράξεις με τελικό στόχο την απόδοση του αποφαντικού νοήματος και την επιτευξη της αντίστοιχης προσλεκτικής ισχύος των υποτίτλων του. Οφείλει καταρχήν να λάβει υπόψη του την προθετικότητα του γράφοντος (intentionality κατά τους de Beaugrande και Dressler²) ακόμη και αν αυτή εκφράζεται μόνο μέσα από υπονοήματα, επαγωγικούς συλλογισμούς και ηθελημένη αμφισημία (Grice: 1975 41-58).

Σημαντικό πλαίσιο στην ερμηνεία ενός κειμένου αποτελεί το συγκείμενο. Με αυτόν τον όρο δεν εννοείται απλά '...το άμεσο φυσικό περιβάλλον ή τα περιβάλλοντα εκφωνήματα (περικείμενο/co-text) αλλά και οι προσδοκίες (του γράφοντος) για το μέλλον, επιστημονικές υποθέσεις, θρησκευτικά 'πιστεύω', πολιτικές πεποιθήσεις...κ.α. (Hickey: 1998).

Συγκεκριμένα στον υποτιτλισμό, το καταστασιακό περιβάλλον αποτελείται από τον μικρόκοσμο της πλοκής της κινηματογραφικής ταινίας ή του τηλεοπτικού προγράμματος αλλά και από την γενικότερη πολιτισμική πραγματικότητα που συνθέτει το πεδίο αναφοράς τους. Κύριος στόχος είναι η επίτευξη της συνεκτικότητας της επικοινωνίας. Το κατά πόσο συνεκτικό είναι ένα 'κείμενο', όπως επισημαίνει η Baker³ εξαρτάται από την ικανότητα του 'αναγνώστη' να το κατανοήσει ανάλογα με το υπόβαθρό του και συσχετίζοντας το με έναν οικείο σε αυτόν κόσμο.

Συμφωνα με τη σημειωτική προσέγγιση των Hatim και Mason⁴ για να επιτύχει η επικοινωνία, η ενεργή/δυνατή διακειμενικότητα στο μυαλό του δέκτη ενεργοποιεί τα συστήματα γνώσης και πεποιθήσεων που υπερβαίνουν το καθεαυτό κείμενο. Η διασύνδεση αυτού του κειμένου με άλλα «κείμενα» και τη γενικότερη πολιτισμική πραγματικότητα βοηθά στην ομαλή πρόσληψη και κατανόηση του εκάστοτε μηνύματος.

Το ελληνικό κοινό που παρακολουθεί ένα όπτικοακουστικό προϊόν προσλαμβάνει εικόνες της ξένης πραγματικότητας με τις οποίες ταυτίζεται καθώς λίγο διαφέρουν από την δική του καθημερινότητα. Αυτή η ολοένα αυξανόμενη εξοικείωση, που εξετάζεται εκτενώς στη συνέχεια της εργασίας, παρέχει αναγνωρίσιμα σημεία αναφοράς . Οι συγκεκριμενικοί παράμετροι επηρεάζουν ιδιαίτερα και τη μέθοδο του υποτιτλισμού και όπως σημειώνει ο Lyons⁵: 'πολλά εκφωνήματα που θα μπορούσαν να ερμηνευθούν σε μια 'κανονική' κατάσταση εκφοράς υπόκεινται σε διάφορα είδη αμφισημίας και ακαθοριστίας αν αναπαραχθούν σε 'μη κανονικές' συνθήκες: αν γραφτούν αντί να ειπωθούν, αν απομονωθούν από τα προσοδικά και παραγλωσσικά τους στοιχεία που τα

¹ Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: J.Benjamins

² De Beaugrande, Dressler. (1981). *Introduction to Text-linguistics*. New York: Addison-Wesley Pub Co.

³ Baker, M.(1992). *In Other Words*. London: Routledge

⁴ Hatim, B. /Mason, I. (1990): *Discourse and the Translator*. New York: Longman.

⁵ Lyons, J. (1977) *Semantics*. Vol 1&2 Cambridge: CUP

τονίζουν και τα διαμορφώνουν.... αν οι συμμετέχοντες στο γλωσσικό γεγονός τη στιγμή της μετάδοσης ή της υποδοχής του είναι στο ίδιο χρονικό ή τοπικό πλαίσιο'.

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας καθορίζονται από το κριτήριο της επίτευξης της πραγματολογικής ισοδυναμίας. Κάθε ξεχωριστή επιλογή όπως η παράλειψη μιας έννοιας ή η συρρίκνωση του νοήματος μιας φράσης μπορεί να κοστίσει την απώλεια της συνεκτικότητας και του πραγματολογικού αντίκτυπου του κειμένου. Πολλές φορές όμως κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για τον υποτιτλιστή να προβεί σε αυτές της ενέργειες εξαιτίας του ιδιαίτερου χαρακτήρα της δουλειάς του.

3. Ιδιαιτερότητες του υποτιτλισμού ως μεταφραστική διαδικασία

Ο υποτιτλισμός παρουσιάζει όλα τα εγγενή στη μεταφραστική διαδικασία προβλήματα (ανάλυση-αποκωδικοποίηση του πρωτότυπου κειμένου, διαδικασία λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα του λόγου μέσω της εύρεσης ισοδυνάμων, επανακωδικοποίηση του κειμένου στη ΓΣ).

Ωστόσο, η φύση της εν λόγω μεταφραστικής πρακτικής δημιουργεί νέες προκλήσεις και ο υποτιτλιστής καλείται να λάβει υπόψη του τις ιδιαίτερες παραμέτρους και περιορισμούς που επηρεάζουν το έργο του. Το σημαντικότερο στοιχείο είναι ο πολυσημειολογικός χαρακτήρας του. Οι πληροφορίες που προσλαμβάνονται από το κοινό-στόχος, τους θεατές εν προκειμένω, δεν περιορίζονται μόνο στη γραπτή απόδοση των λεγομένων του ΚΠ. Αντίθετα, ο φραστικός διάυλος επικοινωνίας πέρα από την ανάγνωση υποτίτλων και άλλων γραπτών σημείων που εμφανίζονται στην οθόνη περιλαμβάνει την ακουστική πρόσληψη του διαλόγου στην πρωτότυπη εκδοχή του. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο θεατής έχει τη δυνατότητα να κρίνει και να συγκρίνει το μεταφραστικό εγχείρημα αντιπαραβάλλοντάς ταυτόχρονα τα δύο κείμενα.

Είναι σύνηθες το φαινόμενο να παρατηρούνται σημασιολογικές ασάφειες και ετεροχρονισμένες αποδόσεις των λεγομένων. Η συντριπτική πλειοψηφία των πρωτότυπων ταινιών ή τηλεοπτικών προγραμμάτων είναι στην αγγλική και κατά συνέπεια οι τηλεθεατές, που στο μεγαλύτερο μέρος τους κατέχουν αυτή τη γλώσσα σε ικανοποιητικό επίπεδο (Ο Καραμητρόγλου αναφέρει πως το 60% των Ελλήνων ηλικίας 15-28 είναι κάτοχοι του First Certificate in English 1999)⁶, αντιλαμβάνονται ευκολότερα τα λάθη που συντελούνται στον υποτιτλισμό και κρίνουν τις επιλογές του μεταφραστή.

Παρόλα αυτά ο κίνδυνος ελλοχεύει πάντοτε για τον υποτιτλιστή καθώς το κοινό στόχος είναι τόσο πολυσυλλεκτικό όσο μαζικό είναι και το μέσο μετάδοσης των προϊόντων. Το επίπεδο της γνώσης της αγγλικής και της αντιληπτικής ικανότητας του εκάστοτε θεατή ποικίλλει και έτσι δεν υπάρχει βεβαιότητα για το ποιές ιδιοπολιτιστικές έννοιες αναγνωρίζονται αυτόματα. Ο υποτιτλιστής καλείται, λοιπόν, να προβεί σε λήψη αποφάσεων με κριτήριο τον μεσό θεατή, με τρόπο που αφ' ενός δε θα δημιουργήσει πρόβλημα στην αναγνωσιμότητα και κατανοησιμότητα του προγράμματος και αφ' ετέρου θα προάγει την πληροφορικότητα και τον ενδεχόμενο ψυχαγωγικό του χαρακτήρα.

Ο έτερος διάυλος επικοινωνίας που επηρεάζει τον υποτιτλισμό είναι ο μη φραστικός διάυλος είτε αυτός είναι ακουστικός (μουσική, ηχητικά εφέ) είτε οπτικός (σύνθεση και η ροή της εικόνας). Αυτά τα στοιχεία μπορούν να υποβοηθήσουν στην απόδοση της μετάφρασης παρουσιάζοντας στην οθόνη τις προς μετάφραση έννοιες.

⁶ Karamitroglou, F (1999) "Audiovisual Translation at the Dawn of the Digital Age: Prospects and Potentials" Translation Journal, vol. 3, no. 3. Retrieved 20 April 2002

Ωστόσο συχνά δρούν και ως τροχοπέδη αφού καθιστούν υποχρεωτική την απόδοσή τους. Ο υποτιλιστής, λοιπόν, καλείται να λάβει υπόψη του όλα τα υπόλοιπα οπτικοακουστικά ερεθίσματα και να φροντίσει ώστε το μετάφρασμά του να είναι συνεπές χρονικά και σημασιολογικά με την εικόνα και τους ήχους που συνοδεύουν το ΚΠ.

Επιπρόσθετη πρόκληση για τον υποτιλιστή αποτελεί και ο διασημειολογικός χαρακτήρας της διαδικασίας. Αυτός ο όρος αναφέρεται στη χρήση διαφορετικού διαύλου επικοινωνίας ανάμεσα στη μετάφραση και στο πρωτότυπο. Έτσι, ο προφορικός λόγος του κειμένου πηγή, που συνήθως είναι πιο περίπλοκος γραμματικά, πρέπει να μετατραπεί σε γραπτό λόγο στο κείμενο στόχος. Αν και είναι αδύνατο να διατηρηθούν όλα τα προσωδικά χαρακτηριστικά και οι συνυποδηλωτικές αναφορές, η αίσθηση ή η ψευδαίσθηση της προφορικότητας πρέπει να παραμείνει συνεισφέροντας στην απρόσκοπτη ροή και φυσικότητα της ανάγνωσης. Η γραπτή απεικόνιση του προφορικού λόγου δημιουργεί προβλήματα στην μεταφορά στοιχείων της κουλτούρας όπως είναι οι διάλεκτοι και η χρήση της αργκό ή ακόμη και των βωμολοχιών καθώς η ένταση τους αυξάνεται στη γραπτή τους διάσταση.

Στην καταγραφή των μεταφραστικών ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζονται στον υποτιλισμό δεν πρέπει να παραληφθεί η αναφορά στους χωροχρονικούς περιορισμούς. Ζητήματα όπως η μείωση, η συμπύκνωση και ο χωρισμός του εκπεφρασμένου λόγου σε νοηματικές ενότητες απασχολούν κατά κόρον το πρακτικό μέρος της διαδικασίας. Συνεπώς, οι υπότιτλοι πρέπει να είναι περιεκτικοί και ακριβείς και να περιλαμβάνουν όση περισσότερη πληροφόρηση σε όσο το δυνατό μικρότερο χώρο.

Επιπλέον, σε αντίθεση με τα άλλα είδη γραπτού λόγου, οι υπότιτλοι δεν παρέχουν τη δυνατότητα στον θεατή να ανατρέξει σε προηγούμενα εκφωνήματα για να αποσαφηνίσει το νόημα και να επεξεργαστεί τα δεδομένα με τους δικούς του αναγνωστικούς ρυθμούς. Αντίθετα πάλι, με άλλους επαγγελματίες μεταφραστές, ο υποτιλιστής δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει τη βοήθεια των υποσημειώσεων για να επεξηγήσει μιά άγνωστη έννοια ή πολιτισμική πρακτική ούτε αυτή του εισαγωγικού σχολιασμού για να διεκρυνίσει τη γενικότερη προσέγγιση του ή τα επιμέρους δύσκολα σημεία. Επομένως, οι επιλογές του παρατίθενται αυτούσιες χωρίς τη δυνατότητα περαιτέρω ανάλυσης.

Αν και αυτές οι δυσκολίες παρουσιάζονται σε κάθε μεταφραστική απόπειρα, η έκταση της ύπαρξης διακριτών πολιτισμικών στοιχείων σε μία ταινία ή ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα είναι πασιφανής. Το προαναφερθέν υλικό αποτελεί απόπειρα προσομοίωσης της πραγματικής ζωής και των καθημερινών διαλόγων που συνδυάζεται με την οπτική απεικόνιση του υλικού πολιτισμού της εκάστοτε κοινωνίας.

Η οπτικοποίηση της λαϊκής κουλτούρας μέσω των οπτικοακουστικών προϊόντων καταδεικνύει την προαναφερθείσα τάση για ομογενοποίηση του πολιτισμού. Στο βιβλίο του, 'Μετάφραση και Παγκοσμιοποίηση' ο Cronin⁷ αναφέρει πως οι εικόνες της αμερικάνικης λαϊκής κουλτούρας είναι διαρκώς παρούσες.. 'από τα αθλητικά παπούτσια της Nike, τα t-shirts με τους Simpsons, και τα εστιατόρια Mc Donald's και αποτελούν εκφάνσεις ενός υβριδικού κόσμου'.

4. Παγκοσμιοποίηση της γνώσης και κουλτούρας

⁷ Cronin, M. (2003). *Translation and Globalization*. London: Routledge

Η παγκοσμιοποίηση ως έννοια έχει αποτελέσει και εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο έντονων συζητήσεων αναφορικά με το ρόλο που διαδραματίζει στο σύγχρονο κοινωνικό πολιτικό και οικονομικό status quo. Παρόλο που και η γλώσσα έχει αδιαμφισβήτητα κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις (lingua franca, γλωσσικός ιμπεριαλισμός), η παρούσα εργασία στοχεύει αποκλειστικά στην περιγραφική αποτίμηση των διαφοροποιήσεων στη μεταφραστική διαδικασία λόγω της παγκοσμιοποίησης της κουλτούρας χωρίς να πραγματεύεται την κοινωνικοπολιτική διάσταση του φαινομένου.

Η γλώσσα και η κουλτούρα αποτελούν έννοιες δυναμικές που υπόκεινται σε διαρκείς αλλαγές. Στην ευρύτερη έννοια της κουλτούρας συμπεριλαμβάνεται κάθε κοινωνικώς οριζόμενη πτυχή της ανθρώπινης ζωής. Επί του παρόντος, η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης κινείται ταχύτερα από ποτέ και δε διαφαίνεται κάποια προοπτική ανακοπήν αυτού του φαινομένου, τουλάχιστον στο εγγύς μέλλον.

Καταρχήν είναι σαφείς και ευδιάκριτες οι πρακτικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στον όγκο του υλικού που είναι προς μετάφραση όπως η άνθιση της διανομής οπτικοακουστικών προϊόντων, η πρόοδος στις δυνατότητες μετάδοσης, η αύξηση της ζήτησης για τηλεοπτικά προγράμματα, η ψηφιακή τεχνολογία, η ζήτηση των DVDs προς ενοικίαση.

Επιπλέον η μεταφραστική τεχνολογία και η ολοένα πιο συστηματική έρευνα πάνω σε αυτήν απευθύνεται στην παγκόσμια αγορά. Προϊόντα όπως λογισμικό για υπότιτλους, βάσεις δεδομένων ορολογίας, μεταφραστικές μνήμες και συστήματα αναγνώρισης φωνής σε συνδυασμό με τη μηχανική μετάφραση είναι μερικές από τις καινοτομίες που τείνουν να θεωρούνται 'εκ των ων ουκ άνευ' πλέον για όλους τους επαγγελματίες του χώρου.

Πέρα όμως από τις αμιγώς πρακτικές επιπτώσεις η παγκοσμιοποίηση έχει αλλάξει τα δεδομένα και στην καθεαυτή μεταφραστική διαδικασία. Η μετάφραση πέρα από το διαγλωσσικό της χαρακτήρα αποτελεί και μία διαπολιτισμική επικοινωνιακή πράξη.

Πρόσφατες ανακοινώσεις καταδεικνύουν την νέα τάση για σύγκλιση των πολιτισμών ακόμα και από χώρες που ήταν μέχρι πρόσφατα σε καθεστώς απομόνωσης. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η Κίνα όπου στο άρθρο του He Xianbin⁸ αναφέρεται τα εξής: " Η Κίνα ακολουθώντας την πολιτική του ανοίγματος προς τον έξω κόσμο άλλαξε και τη θεώρηση των ανθρώπων ως προς τις ξένες κουλτούρες και ήγειρε το ενδιαφέρον της γνωριμίας της με τη Δύση. Στη μετάφραση αυτό ισοδυναμεί με την απαίτηση για τη διατήρηση περισσότερων ξένων στοιχείων τόσο γλωσσικών όσο και πολιτισμικών".

Το ερώτημα, λοιπόν, τίθεται και από την ανθρωπολογική οπτική, ως ποιο βαθμό υπάρχει κοινό έδαφος ανάμεσα στις διάφορες κουλτούρες ή ανάμεσα στους ομιλητές των διαφόρων γλωσσών. Απο αυτή τη σκοπιά τα μέλη ενός συγκεκριμένου κόσμου δεν μπορούν να καταλάβουν κάποιον άλλο εάν αυτός είναι εκ διαμέτρου διαφορετικός από τον δικό τους.

Στην ελληνική πραγματικότητα η εξοικείωση με τη δυτική παράδοση αποτελεί γεγονός. Το ελληνικό κοινό έχει πρόσβαση σε διεθνή μέσα ενημέρωσης απευθείας μέσω της δορυφορικής τηλεόρασης αλλά και μέσω των ελληνικών καναλιών που αναπαράγουν ξένα τηλεοπτικά προγράμματα όπως κινούμενα σχέδια, σαπουνόπερες, καταστασιακές κωμωδίες και κινηματογραφικές ταινίες. Όλα τα προαναφερθέντα στοχεύουν στην ψυγαγωγία και αντανakλούν έμμεσα την κουλτούρα της ΓΠ. Πλέον όμως παρατηρούμε και την προβολή προγραμμάτων που αποτελούν άμεση απεικόνιση

⁸Xianbin, H. (2005) *Foreignization / Domestication and Yihua / Guihua: A Contrastive Study*
In Translation Journal Vol 9 No 2 April 2005.

του αμερικάνικου κυρίως πολιτισμού. Καθημερινά προβάλλονται talk shows (Oprah's Show), εκπομπές μαγειρικής (30 minute meals), ταξιδιωτικές περιηγήσεις και εκπομπές life style.

Ακόμη όμως και όταν δεν εκτίθεται το ελληνικό κοινό σε αυτούσια ξένα πολιτισμικά προϊόντα καταμαρτυρεί την ύπαρξη πολλών ελληνικών που προσομοιάζουν στα αντίστοιχα αμερικάνικα. Παρατηρούμε ειδησιογραφικά debates με σκηνικά και φωτισμό όμοια με αυτά των αμερικάνικων shows (Larry King Live) , τηλεοπτικές σειρές με παρέες φίλων που συγκατοικούν (Friends) και που συχνά προσαρμόζουν τους ίδιους διαλόγους στην ελληνική γλώσσα.

Όλα αυτά αναφέρονται για να καταδειχθεί η εξοικείωση του έλληνα τηλεθεατή με την ξένη, αμερικάνικη, κυρίως τηλεοπτική πραγματικότητα και λαϊκή κουλτούρα. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι η προσπάθεια απόδοσης στον υποτιτλισμό στοιχείων της λαϊκής κουλτούρας όπως ονομάτα διασημοτήτων και καθημερινες ενασχολήσεις (αθλήματα και χόμπι), διευκολύνεται καθώς δεν είναι πλέον απαραίτητη η εύρεση πολιτισμικού ισοδύναμου στη ΓΣ. Αυτή η διατήρηση στοιχείων του πρωτότυπου γλωσσικού συστήματος στο μετάφρασμα αποδίδεται με τον όρο διεθνοποίηση.

5. Η μεταφραστική τακτική της διεθνοποίησης

Από τη σύσταση του εως σήμερα ο κλάδος των μεταφραστικών σπουδών πραγματεύεται το θέμα της διεθνοποίησης της μετάφρασης. Το δίλημμα που είχε τεθεί στο μεταφραστικό χώρο είναι το κατά πόσο ένα μεταφραστικό έργο πρέπει ή μπορεί να συμμορφωθεί με αξίες και τις νόρμες που κυριαρχούν στον πολιτισμό της γλώσσας-στόχου, υιοθετώντας μια συντηρητική ή μια απροκάλυπτα αφομοιωτική προσέγγιση στο ξένο κείμενο.

Οι δύο κυρίαρχες και αντιπαραβαλλόμενες τάσεις έχουν κατηγοριοποιηθεί στους όρους foreignization/ exoticism (ο οποίος αποδίδεται στην ελληνική βιβλιογραφία ως ξενισμός, διεθνοποίηση) και domestication/ naturalization (οικειοποίηση, πολιτογράφηση, εξομοίωση). Οι προαναφερθείσες διπολικές τάσεις αναφέρονται τόσο στην επιλογή των πρωτότυπων κειμένων όσο και στις στρατηγικές της καθαυτής μετάφρασής τους.

Η πρακτική της οικειοποίησης είναι συνδεδεμένη με τη συμμόρφωση στους εγχώριους λογοτεχνικούς κανόνες και φέρει πολιτικές προεκτάσεις. Με το θέμα έχει ασχοληθεί εκτενώς ο Venuti⁹, εμπνευστής των όρων foreignization/ domestication, ο οποίος αναφέρει πως η οικειοποιημένη μετάφραση έχει συχνά τεθεί στην υπηρεσία εγχώριων υποθέσεων, ιμπεριαλιστικών, επαγγελματικών αλλά και θρησκευτικού προσηλυτισμού. Κατα συνέπεια για τους πολέμιους της, αυτή η τακτική συνιστά μια εθνοκεντρική αναγωγή του ξένου κειμένου σε πολιτισμικές αξίες της ΓΣ που καθιστούν οικείο το συγγραφέα. Στην πράξη αυτό σημαίνει μεταφράσεις οικείες, χωρίς καμία αίσθηση ξενικότητας, υπερβολική χρήση ιδιοματισμών της ΓΣ και παράφραση των πολιτισμικών 'εικόνων' της ΓΠ.

Τα αλληλοσυγκρουόμενα κοινωνικο-ιδεολογικά συστήματα που διέπουν την παραγωγή και τη ερμηνεία των ΚΠ και ΚΣ εξετάζονται και από την Θεωρία των Πολυσυστημάτων του Even-Zohar¹⁰. Η τελευταία τείνει να πριμοδοτεί τον πολιτισμό τη ΓΣ επισημαίνοντας πως το σύστημα στόχος είναι φυσικό να επιχειρήσει να προσαρμόσει το κείμενο στους δικούς του κυρίαρχους κανόνες.

⁹ Venuti, L.(1998). *The Scandals of Translation*.. London: Routledge.

¹⁰ Even-Zohar. (1978) "The position of Translated Literature within the Literary Polysystem" In Holmes, J. et als (eds) *Literature and Translation* Leuven: ACCO

Στον αντίποδα βρίσκεται η τακτική της διεθνοποίησης. Σε αυτή την περίπτωση το μετάφρασμα αποτελεί ένα τόπο όπου δε διαγράφεται αλλά αποκαλύπτεται ένας πολιτισμός ‘άλλος’ φέρνοντας τον ‘αναγνώστη’ κοντά στον συγγραφέα και όχι το αντίστροφο. Κατά τον Gottlieb “ο υποτιτλισμός, σε αντίθεση με τη μεταγλώττιση, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα διεθνοποιητικό, μη συγκαλυμμένο, είδος μετάφρασης. Οι υπέρμαχοι της εν λόγω πρακτικής πρεσβεύουν πως υιοθετώντας τη διεθνοποιητική προσέγγιση το κείμενο διαβάζεται πιο εύκολα, χωρίς παύσεις και παραμένει πιο εξωτικό, πιο ξένο. Ο μεταφραστής είναι πιο κοντά στην κουλτούρα αφετηρίας και ο αναγνώστης των κειμένων στόχος λαμβάνει μια πιο γνήσια εικόνα της κουλτούρας αφετηρίας. Η παγκοσμιοποίηση κατέστησε αυτή την επιλογή ως την πιο εφικτή και αποδεκτή.

Στην τακτική της διεθνοποίησης, όπως επισημαίνει η Σιδηροπούλου¹¹ ‘η ετερογένεια του ΚΠ διατηρείται σεβόμενη τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα στις γλώσσες και τις κουλτούρες’. Συχνά η υιοθέτηση αυτής της προσέγγισης που ο Venuti αποκαλεί *resistant-translation strategy* σηματοδοτεί μια έντονη προσκόλληση στο ξένο κείμενο, εισαγωγή ξένων πολιτισμικών μορφών και διεθνοποιημένων εκφράσεων. Οι παρεκκλίσεις από τις καθεστηκίες συμβάσεις του ΚΣ είναι σύνηθες φαινόμενο. Αυτές μπορεί να συμπεριλαμβάνουν νεολογισμούς, χρήση δανείων, υφολογικές καινοτομίες ακόμη και αυτούσια μετεγγραφή όρων της ΓΠ.

Μια αντίστοιχη διάκριση κάνει και ο Toury ο οποίος με τον όρο ‘αρχικός κανόνας’ αναφέρεται στη βασική επιλογή μεταξύ της τήρησης των κανόνων που πραγματώνονται στο ΚΠ και της τήρησης των κανόνων που επικρατούν στον πολιτισμό και τη ΓΣ. Επίσης και οι Honig και Kussmaul θεωρούν το κείμενο ως ένα ρηματοποιημένο τμήμα της κοινωνικοκουλτούρας. Υποστηρίζουν πως η μετάφραση βασίζεται στη λειτουργία της ως κείμενο «εμφυτευμένο» όπως λένε στη κουλτούρα στόχος αντιμετωπίζοντας δύο εναλλακτικές: να διατηρήσει την αρχική λειτουργία του ή να αλλάξει τη λειτουργία του προσαρμοζόμενο στις ανάγκες της κουλτούρας στόχος. (Snell-Hornby 1995: 44).

Ο υποτιτλιστής καλείται επιτελέσει μία «πράξη εξισορρόπησης» (Gottlieb: 1998) καθώς θα πρέπει να βρει μια ισοροπία ανάμεσα στην επάρκεια της μετάφρασης σε σχέση με το ΚΠ και την αποδεξιμότητα του μεταφράσματος από τον πολιτισμό αφίξεως.

Σύμφωνα με τη Snell-Hornby (1995: 40) όσο πιο βαθιά ριζωμένο στη κουλτούρα αφετηρίας είναι ένα κείμενο τόσο πιο δύσκολη είναι για τον μεταφραστή η εύρεση ισοδυνάμων.

Το τελικό κριτήριο για την επιλογή της μιας ή της άλλης μεθόδου είναι κατά τον Nida¹² η επίτευξη της ‘δυναμικής ισοδυναμίας’, της πρόκλησης του ίδιου αντίκτυπου στο κοινό-στόχος που αποτελεί και την κατευθυντήρια γραμμή. Ο βαθμός, λοιπόν, της εγγύτητας ενός κειμένου στην κουλτούρα αφίξεως και το κατά πόσο θα διατηρηθεί το ακριβές νόημα έγκειται και στο σκοπό της μετάφρασης.

Η επιλογή ή μη της στρατηγικής της διεθνοποίησης είναι θέμα ερμηνείας και συνυπολογισμού 3 κυρίως παράγοντων:

- a. είδος οπτικοακουστικού υλικού προς μετάφραση (παιδικό πρόγραμμα, cult κινηματογραφική ταινία, σαπουνόπερα)
- b. κοινό στόχος (ηλικία, κοινωνικό status, επίπεδο εξοικείωσης και ανεκτικότητας στα ξένα πολιτισμικά ερεθίσματα)
- c. αντιπαραβαλλόμενα γλωσσικά συστήματα (δυνατότητα της ΓΣ να ενσωματώσει στοιχεία της ΓΠ)

¹¹ Sidiropoulou, M. (1999). *Parameters in Translation-English vs Greek*. Athens: Parousia.

¹² Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.

6. Ανάλυση παραδειγμάτων ιδιο-πολιτισμικών εννοιών

Η διαφορά του υποτιτλισμού από τις άλλες μορφές οπτικοακουστικής μετάφρασης είναι η διατήρηση της αυθεντικότητας. Παρά την έλλειψη απόλυτης γλωσσικής κατανόησης το κλίμα και η αίσθηση μιας διαφορετικής κουλτούρας απαντώνται ξεκάθαρα.

Συχνά μια λέξη της ΓΠ μπορεί να εκφράζει μια έννοια ξένη σε σχέση με την πραγματικότητα της ΓΣ. Η απόδοση αυτών των λέξεων αποτελεί ένα επίπονο έργο για τον μεταφραστή. Στο παρελθόν έχουν γίνει απόπειρες κατηγοριοποίησης τους. Συμφωνα, λοιπόν με τον Nida οι βασικές κατηγορίες είναι οι ακόλουθες:

- a. Οικολογία (χλωρίδα, πανίδα, άνεμοι)
- b. Υλικός πολιτισμός(φαγητό, ένδυση, κατοικίες, μεταφορές)
- c. Κοινωνικός πολιτισμός(εργασία, διασκέδαση)
- d. Οργανισμοί, έθιμα, δραστηριότητες, διαδικασίες, έννοιες (πολιτικού, διοικητικού, θρησκευτικού, καλλιτεχνικού χαρακτήρα)
- e. Χειρονομίες και συνήθειες

Όπως αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς, η πλειοψηφία των παραπάνω εννοιών παρουσιάζεται σε όλα τα είδη του προς μετάφραση οπτικοακουστικού υλικού. Ο υποτιτλιστής, λοιπόν, αποτελεί έναν «πολιτισμικό μεσολαβητή» (Katan: 1999) ο οποίος πρέπει να κατέχει σε βάθος τη γεωγραφία, τη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική ιστορία, τους ήρωες και τις προσωπικότητες της λαϊκής κουλτούρας. Πρέπει επίσης να έχει επίγνωση της δικής του πολιτισμικής ταυτότητας και να γνωρίζει τους τρόπους που μπορεί να επηρεαστεί από αυτή στην ερμηνεία του και στη μεταφραστική πρακτική.

Ιδιοπολιτισμικά μπορεί επίσης να χαρακτηριστούν στοιχεία όπως τα ακρώνυμα, οι αναγραμματισμοί, οι παροιμίες, οι βωμολοχίες, η αργκό, οι συναισθηματικές εκφράσεις, οι λέξεις ταμπού και οι ιδιωτισμοί. Μέσα στην ευρεία αυτή κατηγορία εντάσσεται και η απόδοση των μεταφορών, των χιουμοριστικών λογοπαιγνιδίων καθώς επιστρατεύουν όλη τη δημιουργικότητα του υποτιτλιστή.

Η κάθε μία από τις παραπάνω περιπτώσεις μπορεί να αποτελέσει ξεχωριστό αντικείμενο έρευνας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Παρόλ'αυτά εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές ομοιότητες στους τρόπους απόδοσης τους στη ΓΣ.

Δεν υπάρχουν δεδομένες κατευθυντήριες γραμμές για την απόδοση των ιδιοπολιτισμικών λεξημάτων στον υποτιτλισμό. Όσες απόπειρες έχουν γίνει για χαρτογράφηση των πιθανών εναλλακτικών στρατηγικών είναι αποτέλεσμα περιγραφικής ανάλυσης των πρακτικών που εφαρμόζονται από τους επαγγελματίες του χώρου. Αυτή η νέα προσέγγιση δέχεται τα μεταφρασμένα κείμενα χωρίς να κρίνονται οι επιλογές μέσα σε αυτά σωστές ή λαθεμένες. Αναζητούμε, λοιπόν, τους λόγους για τους οποίους αυτές οι αντιστοιχίες και οι ισοδυναμίες επιλέχθηκαν και τι σημαίνουν αυτές. Εξαιτίας της τρέχουσας τάσης για παγκοσμιοποίηση, ο υποτιτλιστής δε χρειάζεται πάντοτε να βρίσκει έναν ισοδύναμο όρο στη ΓΣ. Αυτό συμβαίνει γιατί η εύρεση μεταφραστικού ισοδύναμου για έναν όρο που είναι ήδη γνωστός στο κοινό σε παγκόσμια κλίμακα δημιουργεί πρόβλημα αξιοπιστίας στη μεταφραστική διαδικασία.

Επιπλέον υπάρχουν λέξεις της ΓΠ που έχουν φωνητική ομοιότητα με λέξεις της ΓΣ (symbol, photography, dyslexia), οι οποίες συνίσταται να διατηρούνται στους υποτίτλους. Έτσι η ασυμφωνία ανάμεσα στην προφορική εκφορά ενός ήδη αναγνωρίσιμου διεθνοποιημένου όρου και στην γραπτή απότύπωση του μεταφρασμένου ισοδύναμου του ενοχλεί το κοινό που νοιώθει ότι στερείται πληροφόρησης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στο Subtitling International Manual(1994: 30) : “Μην αλλάζετε το όνομα των προϊόντων ή των εταιρειών αντικαθιστώντας τα με εγχώρια ισοδύναμα.”.

Το φαινόμενο της μετάφρασης αυτών των διεθνοποιημένων λεξημάτων έχει ονοματοδοτηθεί από τον Wiersema¹³ ως *καταχρηστική μετάφραση/ excessive translation*, και αναφέρεται στις μεταφράσεις που αδυνατούν να διεθνοποιήσουν/εξωτικοποιήσουν το ΚΣ.

Σύμφωνα με τον Καραμητρόγλου¹⁴ υπάρχουν πέντε δυνατοί τρόποι απόδοσης των προαναφερθέντων εννοιών. Η γλωσσική μεταφορά, λοιπόν, μπορεί να επιτευχθεί μέσω α) πολιτισμικής μεταφοράς/ cultural transfer, β) μετάταξη/ transposition, γ) μετάταξη με επεξήγηση/ transposition with explanation, δ) ουδετεροποίηση/neutralisation (plain explanation), και ε) απαλειφή/ omission.

Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται πως η επιλογή μίας εναλλακτικής εξαρτάται από το ίδιο το ιδιοπολιτισμικό γλωσσικό στοιχείο όπως επίσης, και από την ευρύτερη, συγκεκριμένη, γλωσσολογική ή μη-γλωσσολογική οπτικοακουστική κατάσταση στην οποία βρίσκεται.

Τέλος παρατίθεται μια απόπειρα ένταξης αυτών των πρακτικών στις τρεις γενικότερες προσεγγίσεις της:

Στις διεθνοποιητικές τεχνικές υπάγονται:

1. η Μεταβίβαση /Transference όπου η λέξη της ΓΠ μεταφέρεται αυτούσια στο κείμενο της ΓΣ

2. η Πολιτογράφηση/ Naturalization όταν μεταφέρεται στο ΚΣ προσαρμοσμένη στους κανόνες γραφής του γλωσσικού του συστήματος (έκτυπο/calque) και

3. η κατα λέξη μετάφραση μιας λέξης ή φράσης κατά την οποία διατηρούνται οι συντακτικοί κανόνες της ΓΠ.

Με τον όρο ουδετεροποίηση χαρακτηρίζονται μέθοδοι όπως

1. η χρήση συνωνύμης, πιο ουδέτερης λέξης της ΓΣ,

2. η χρήση της μετάταξης /transposition των μερών του λόγου περνώντας από τη ΓΠ στη ΓΣ.

Οικειοποιητικές στρατηγικές αποτελούν:

1. η εύρεση πολιτισμικού ή περιγραφικού ισοδυνάμου στη ΓΣ,

2. η χρήση ανάλυσης συστατικών στοιχείων (componential analysis) που επεξηγεί με τα πρωτότυπα λεξήματα με όρους της ΓΣ,

3. η μετατροπία(modulation) όπου αλλάζει η σκοπιά από την οποία αντιλαμβανόμαστε το μήνυμα περνώντας από τη ΓΠ στη ΓΣ.

Τέλος πρέπει να αναφερθεί και η δυνατότητα απαλειφής-παράλειψης μιας ιδιοπολιτισμικής έννοιας, που αποτελεί ανεξάρτητη κατηγορία και έσχατη λύση για τον υποτιλιστή.

Οι μεταφραστικές διαδικασίες που προαναφέρθηκαν δεν έχουν ξεκάθαρα όρια ανάμεσά τους. Μία διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει σε κάποιο βαθμό χαρακτηριστικά άλλων μεθόδων. Κατά συνέπεια γίνεται συχνά λόγος και για

¹³ Wiersema, N. (2004). Globalisation and Translation A discussion of the effect of globalisation on today's translation. In Translation Journal Vol. 8, No.1 Jan. 2004

¹⁴ Karamitroglou, F. (1998). *A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe* in Translation Journal Vol. 2, No. 2 April

συνδυαστική διαδικασία σε περιπτώσεις κατά τις οποίες εμφανίζονται στοιχεία διάφορων προσεγγίσεων σε μία απόπειρα απόδοσης.

7. Συμπεράσματα

Πολλές έρευνες καταδεικνύουν πως όσο πιο πρόσφατες είναι οι μεταφράσεις ενός ίδιου έργου τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ξένων λέξεων που παραμένουν αμετάφραστες από το κείμενο αφετηρίας στο κείμενο αφίξεως.

Ο Παπαθανασόπουλος κάνει μία συλλογική αποτίμηση που σκιαγραφεί τη νέα πραγματικότητα.

‘...έχει αναδυθεί μία κουλτούρα των μέσων στο πλαίσιο της οποίας εικόνες, ήχοι και θεάματα υποβοηθούν στην παραγωγή του ιστού της καθημερινής ζωής ,.....στην κοινωνική συμπεριφορά καθώς και στην παροχή υλικού μέσα από το οποίο οι άνθρωποι διαμορφώνουν την ταυτότητά τους...’

Η μετάφραση και κατ’ επέκταση ο υποτιλισμός αφορά στην αναζήτηση ομοιοτήτων ανάμεσα στις γλώσσες. Οι ανομοιότητες δεν πρέπει και δε γίνεται να εξαλειφθούν. Ένα μεταφρασμένο κείμενο μπορεί στις μέρες μας να αποτελέσει τον χώρο όπου αναδύονται πολιτισμικά στοιχεία της κουλτούρας αφετηρίας.

8. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Νεοπούλου-Δρόσου Τ. (2001). *Περί ισοδυναμίας στη μετάφραση*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Austin, J. (1962). *How to do Things with Words*. Oxford: Clarendon
- Baker, M.(1992). *In Other Words*. London: Routledge
- Baker, M. (ed) (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge.
- Bassnett-McGuire, S. (1988). *Translation Studies- An Integrated Approach*. London: Routledge.
- Díaz Cintas, J. (2001)“*Teaching Subtitling at University.*” In Training Translators and Interpreters in the New Millenium. Portsmouth 17 March 2001, Conference Proceedings. Ed. Sonia Cunico Portsmouth: University of Portsmouth
- Cronin, M. (2003). *Translation and Globalization*. London: Routledge
- De Beaugrande, Dressler. (1981). *Introduction to Text-linguistics*. New York: Addison-Wesley Pub Co.
- Dries, J. (1995) *Dubbing and Subtitling: Guidelines for Production and Distribution*. Düsseldorf: European Institute for the Media
- Even-Zohar. (1978) “*The position of Translated Literature within the Literary Polysystem*” In Holmes, J. et als (eds) *Literature and Translation* Leuven: ACCO
- Fiske, J. (1989). *Television Culture*. London: Routledge.
- Gambier, Yves. (coord.) (1998) *Translating for the media*. Turku: Universidad de Turku.
- Gottlieb, H, (1992). “*Subtitling- A New University Principle*”. In Dollerup, C and A. Loddegaard (Eds). *Teaching Translation and Interpreting- Training, Talent and Experience*. 161-170. Amsterdam: John Benjamins.
- --- -- (2004) “*Language-political implications of Subtiling*” In Orero (2004)
- Grice, H.P. (1975). “*Logic and Conversation*”. In P. Cole and J.L. Morgan (eds), *Syntax and Semantics*, Vol 3: *Speech Acts*. New York: Academic Press, 41-58.
- Halliday, M. & Hasan, R. (1989). *Language, Context and Text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Hariyanto, Sugeng. (1996). *Of Poetry Translation*. ELE Journal 2:1, 91-104.
- Hatim, B. /Mason, I. (1990): *Discourse and the Translator*. New York: Longman.
- Hickey, L. (1998). *The Pragmatics of Translation*. Clevedon: Cromwell Press
- Ivarsson, J. (1998). *A Short Technical History of Subtitles in Europe*. Stockholm: Transedit.
- Karamitroglou, F. (1998). *A Proposed Set of Subtitling Standards in Europe* in *Translation Journal* Vol. 2, No. 2 April
- --- --- --- (1999) “*Audiovisual Translation at the Dawn of the Digital Age: Prospects and Potentials*” *Translation Journal*, vol. 3, no. 3. Retrieved 20 April 2002
- Katan, D. (1999). *Translating Cultures - an Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St.JeromePublishing.
- Kussmaul, P.(1990). *Training the Translator*. Amsterdam: John Benjamins.
- Luyken, G.M. (1991) *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience*. Manchester: European Institute for the Media
- Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Levinson, S. (1983) *Pragmatics*. Cambridge: CUP.
- Lyons, J. (1977) *Semantics*. Vol 1&2 Cambridge: CUP.
- Marmaridou, S (2000). *Pragmatic Meaning and Cognition*. Amsterdam: John Benjamins
- Μπατσαλιά, Φ./ Σελλά, Ε. (1997). *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και την Πράξη της Μετάφρασης* Αθήνα: Έλλην.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Prentice Hall.

- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Otero, P.(ed) (2004) *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (1997). *Η Δύναμη της Τηλεόρασης: Η Λογική του Μέσου και η Αγορά*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Sidiropoulou, M.(1999). *Parameters in Translation-English vs Greek*. Athens: Parousia.
- Snell- Hornby, M. (1995). *Translation Studies: An Integrated Approach*. Amsterdam: John Benjamins BV.
- Steiner, G.(1975)/(1992). *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford: OUP
- Subtitling for TV and Video- a short manual. (1994). N.p.: Subtitling International. UK.
- Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: an Introduction to Pragmatics*. New York: Longman.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: J.Benjamins
- Venuti, L.(ed) (1992). *Rethinking Translation*. London: Routledge.
- -- -- (1995). *The Translator's Invisibility*. London: Routledge.
- -- -- (1998). *The Scandals of Translation..* London: Routledge.
- Wiersema, N. (2004). *Globalisation and Translation A discussion of the effect of globalisation on today's translation*. In Translation Journal Vol. 8, No.1 Jan. 2004
- Xianbin, H. (2005) *Foreignization / Domestication and Yihua / Guihua: A Contrastive Study* In Translation Journal Vol 9 No 2 April 2005.
- Whitman-Linsen, C. (1992) *Through the Dubbing Glass: the Synchronization of American Motion Pictures into German, French and Spanish*. Frankfurt Main: Peter Lang.